

Examen HAVO

Nederlands

Hoger
Algemeen
Voortgezet
Onderwijs

20 | **05**

Tijdvak 2
Dinsdag 21 juni
13.30 – 16.30 uur

Tekstboekje

Donor worden, dat doe je voor jezelf!

1 Tweeënhalf miljoen Nederlanders zijn
bereid na hun dood organen af te staan voor
transplantatie, en ik ben een van hen. Dat
komt door Jeroen. Niet dat ik hem zo vaak
5 heb ontmoet. Hij is de kleinzoon van een
vriendin van mij. Toch ken ik hem goed – uit
haar verhalen. Een moedeloos makende
feuilleton over wachten en hopen, over niet op
vakantie kunnen, over machteloosheid. Vier
10 jaar moest Jeroen, een tiener destijds, wachten
op een nieuwe nier. De transplantatie was
geen succes en de dialyses begonnen op-
nieuw. Weer vier jaar wachten en vechten. Nu
heeft Jeroen een nieuwe nier die het wel doet.

2 15 Met die vier jaar zat Jeroen nog iets onder
de gemiddelde wachttijd voor een donornier.
Die bedraagt in Nederland namelijk vier-
eneenhalf jaar. Van de vijftienhonderd
mensen op wachtlijsten voor orgaantrans-
20 plantatie sterven er jaarlijks zo'n honderd.
Nog eens honderd worden van de lijst
gehaald, omdat hun gezondheid te veel is
achteruitgegaan voor een transplantatie.

3 Het waren niet deze koele cijfers die me
25 ertoe brachten me als orgaandonor op te ge-
ven, maar de lotgevallen van Jeroen. En ik
ben niet de enige die het zo is vergaan. "Je
merkt dat mensen niet nadenken over dona-
tie," zei nierspecialist Willem Jan Bos in een
30 interview, "totdat ze in hun omgeving worden
geconfronteerd met iemand die drie keer per
week aan de nierdialyse moet. Dan melden ze
zich wel aan als donor." Maar niet iedereen
heeft een Jeroen in de buurt.

4 35 Slechts één op de vijf volwassen Nederlan-
ders wil donor zijn. Dat is de schamele oogst
van de Wet op de Orgaandonatie (WOD) die
in 1998 is ingevoerd. Die nieuwe wet leek
nodig, omdat het oude systeem – waarbij
40 mensen in een codicil konden aangeven dat ze
donor wilden zijn – niet meer voldeed. Al een
aantal jaren was een daling van het aantal
donoren zichtbaar, terwijl het aantal trans-
plantatiebehoefigen toenam. Nederlanders
45 konden nu via een centraal register aangeven
of ze na hun dood organen willen afstaan. Al
snel is echter gebleken dat ook dit systeem
niet goed werkt. De meeste mensen vinden
orgaandonatie iets engs en laten de beslissing
50 aan hun nabestaanden over. Die zeggen in
driekwart van de gevallen nee, waardoor de
wachtlijsten alleen maar langer worden.

5 Ook in landen als België en Spanje worden
de nabestaanden geraadpleegd, maar het
55 percentage dat weigert, ligt daar veel lager.

Dat komt door het daar ingevoerde 'geen-
bezwaarsysteem': iedere overledene is
automatisch donor, tenzij hij of zijn familie
uitdrukkelijk heeft aangegeven dat niet te
60 willen. Als Jeroen in België was geboren, had
hij niet zo lang hoeven te wachten. Sinds het
geen-bezwaarsysteem daar werd ingevoerd, is
het aantal gedoneerde organen verdubbeld.
Het tekort aan nieren is opgeheven.

6 65 'Donor worden, dat doe je voor elkaar' –
zo luidde de slogan van de voorlichtings-
campagne bij de invoering van de WOD.
Nederlanders zijn bereid ver te gaan. In ons
land, met zijn lange wachtlijsten, is het aantal
70 nieren dat wordt afgestaan door levende
familieleden en vrienden, veel hoger dan in
andere landen. In verzekeringstermen zou je
kunnen zeggen dat je met je dierbare naasten
een soort 'onderlinge' vormt. Vroeger vorm-
75 den de bewoners van een bepaald gebied of de
werknemers van een bedrijf een spaarkas, die
een bescheiden bedrag uitkeerde bij ziekte of
arbeidsongeschiktheid. Het waren kleine
verenigingen waarin een 'familiegevoel' een
80 belangrijke rol speelde. De kreet dat je donor
wordt voor elkaar, zou goed passen bij zo'n
onderlinge verzekering.

7 Maar als er één arrangement is waarbij
kleinschaligheid en nabijheid geen rol van
betekenis spelen, dan is het de orgaantrans-
85 plantatie. Juist een grootschalige opzet ver-
hoogt de kans op succes; een transplantatie-
stelsel werkt het beste als over de hele wereld
gezocht kan worden naar de juiste 'match'.
90 We zijn dus aangewezen op anonieme
solidariteit: niet alleen aan jezelf denken,
maar alles voor de gemeenschap. Eigenlijk
hoort al je bezit na je dood aan de gemeen-
schap toe te vallen. Waarom zou dat ook niet
95 gelden voor je stoffelijk overschot? Wie zo
redeneert, komt vanzelf uit bij een geen-
bezwaarsysteem.

8 De wachtlijst voor orgaandonatie wijkt af
van de andere wachtlijsten in de zorg. De
meeste wachtlijsten zijn het resultaat van
100 overheidsingrijpen in de Nederlandse gezond-
heidszorg: de overheid bepaalt hoeveel bed-
den en verrichtingen per ziekenhuis zijn toe-
gestaan. De wachtlijsten voor orgaandonatie
zijn juist zo lang doordat de overheid niet
105 krachtig genoeg durft te zijn. In de jaren
negentig, toen de WOD zijn beslag kreeg,
werkten denkbeelden uit de jaren zeventig
nog door. Democratisering en zelfbeschikking
110 stonden hoog in het vaandel. Betutteling door

de staat kon worden gemist als kiespijn.
9 Een belangrijke veronderstelling was dat goede voorlichting vanzelf tot het gewenste resultaat zou leiden. Leg de mensen uit wat de
115 overheid wil, dan zullen ze hun handelen vanzelf afstemmen op wat voor de maatschappij het beste is. Maar burgers van een verzorgingssamenleving hoeven helemaal niet door-
drongen te worden van wat de overheid wil
120 bereiken. Ze snappen die doeleinden juist prima en zijn het er van harte mee eens.

10 Bij opinieonderzoek geeft een flinke meerderheid van de Nederlanders steevast te kennen vóór orgaandonatie te zijn. Toch is
125 slechts één op de vijf bereid zelf donor te zijn. Van maatschappelijke arrangementen wil men liefst zo weinig mogelijk last en zoveel mogelijk voordeel hebben. Voorlichting brengt daarin nauwelijks verandering. De campagne
130 rondom de invoering van de WOD had weinig aantoonbare invloed. In 1991 stelde de Algemene Rekenkamer al vast dat de gedragsveranderingen door voorlichtingscampagnes
schril afstaken bij de doelstellingen ervan.
135 Voorlichting kan wel iets bereiken als de aanbevolen handelwijze voordelig is voor je directe eigenbelang. Geen gevaarlijke seks, niet roken, geen illegaal vuurwerk afsteken – dat zijn boodschappen die een beroep doen op
140 een hoogst concreet verlangen: niet doodgaan. Ook overheidsvoorlichting over orgaandonatie zou in theorie succesvol kunnen zijn als ze op dat verlangen inspeelde.

11 Toch zal zo'n boodschap voorlopig niet
145 overkomen, want recht op een orgaan heb je in Nederland sowieso. Wie ervoor in aanmerking komt, wordt nu nog bepaald op puur medische gronden: een zo goed mogelijke match qua bloedgroep- en weefselovereen-
150 komsten, plus medische urgentie. En je mag niet te oud zijn. Iemand die zelf als donor staat ingeschreven en buiten zijn schuld een levertransplantatie nodig heeft, moet dus
voorrang geven aan een niet-donor die zijn
155 lever naar de knoppen heeft gedronken, als die een betere match vormt. En als diezelfde trouwhartige donor te oud is, mag hij zelfs niet eens op de wachtlijst. Bekijk je het Nederlandse donatiesysteem als een verzeke-

160 ringsstelsel, dan komt het erop neer dat je vrijwel altijd in aanmerking komt voor een schadevergoeding, ook als je nooit een cent premie hebt betaald.

12 De trend is onmiskenbaar: mensen zijn
165 minder dan vroeger bereid donor te worden 'voor elkaar'. Overigens, de mensen waren vroeger, in de tijd van 'onderlinge' verzekeringsclubs, ook niet gek. Een ziekingeldje kreeg je alleen als je contributie betaalde en
170 wie misbruik maakte van de regeling, kon erop rekenen dat hij daarop door zijn dorpsgenoten of collega's werd aangekeken. In de grootschalige en anonieme omgeving van nu is die sociale controle en die duidelijkheid
175 rondom sociaal hulpbetoon verdwenen. Wat schiet ik er zelf mee op? Wie garandeert me dat een ander hetzelfde voor mij zou doen? Ik wil best solidair zijn met een nierpatiënt in Almelo of Irkoetsk, maar dan wil ik ook dat
180 hij solidair is met mij. Dus ik wil alleen een orgaan afstaan aan volwassenen die ook donor willen zijn.

13 Nederland koos voor een systeem dat ver-
trouwde op vrijwilligheid en solidariteit.
185 Daarmee vielen we tussen de wal en het schip van de twee opties die reëel zijn in een anonieme samenleving. De ene optie is het geenbezwaarsysteem. De andere de verenigingsaanpak op basis van het profijtbeginsel. Een
190 vereniging heeft leden en sympathisanten. Sympathisanten betalen weinig contributie en krijgen een keer per jaar een blaadje toege-
stuurd. Leden betalen meer en kunnen aanspraak maken op alle rechten die de vereni-
195 ging biedt. Ieder kan zelf zijn keuze maken – een uitgangspunt dat mooi in overeenstemming is met beginselen als zelfbeschikking en verantwoordelijkheid nemen voor jezelf.

14 Op donatiegebied hebben de meeste
200 Nederlanders ervoor gekozen sympathisant te zijn: ze betuigen in woord hun steun aan de doeleinden van de club, maar doen verder
niks. Eén op de vijf Nederlanders is lid en steunt de vereniging ook metterdaad. Maak
205 dus een puntensysteem met behandelingsvoorrang voor mensen die als lid staan ingeschreven. Dan zul je zien hoe snel dat lidmaatschapspercentage gaat stijgen.

naar: Herman Vuijsje, socioloog en journalist uit: NRC Handelsblad, 15 november 2003

Eigen identiteit eerst!

- 1 Al sinds mensenheugenis trekken individuen, families, stammen, zelfs hele volkeren naar nieuwe streken in de hoop op een betere toekomst. Vaak worden die nieuwkomers door de autochtone bevolking met wantrouwen gadeslagen.
- 2 Wij Nederlanders bijvoorbeeld zijn bang dat onze banen of huizen door nieuwkomers worden ingepikt. En vrijwel altijd bejegenen wij een vreemdeling met argwaan, omdat hij zo anders is dan 'wij'. Hij koestert in onze ogen 'foute' gewoonten, hij verbouwt 'foute' groenten, hij verspreidt 'foute' geuren, hij aanbidt de 'foute' goden en hij brabbelt een onverstaaanbaar taaltje, wat we niet prettig vinden, want misschien zijn wijzelf wel het gespreksonderwerp.
- 3 Xenofobie is van alle tijden, maar van sommige tijden toch wat meer. In het Europa van de vroeg-eenentwintigste eeuw, met zijn vervagende nationale grenzen en zijn vele intercontinentale immigranten, neemt de angst voor vreemdelingen toe. Wie zijn zij, nu we steeds minder zeker weten wie wij zélf eigenlijk zijn? Wat is een Nederlander nog, nu wij op 11 september 2001¹⁾ allemaal New Yorkers lijken te zijn geworden?
- 4 De laatste tijd meent menig politicus zijn eigen onzekerheid te moeten overschreeuwen door van iedere allochtoon acute inburgering te verlangen. Als de vreemdeling dat niet wil, wat komt hij hier dan doen? Dan kan hij toch alleen maar kwaad in de zin hebben, gezien die foute groenten en foute goden? Was het tot voor kort zo dat iemand die het multiculturele samenleven met moslims niet als een paradijs beschouwde, van demonisering werd beschuldigd, nu krijgt iedereen die de islam niet demoniseert het verwijt de problemen niet te willen zien. Politici schamen zich niet elkaar voortdurend te overbieden met de roep om nóg hardere maatregelen als blijkt dat de vorige niet direct het gewenste effect hebben gesorteerd. Voor velen blijkt het moeilijk nuchter de conflictstof te onderkennen zonder de ander te verdoemen en van de eigen waarden de tijdgebondenheid te erkennen.
- 5 Begrijpen waarom de ander anders is, leidt overigens niet vanzelf tot onvoorwaardelijke acceptatie, maar vormt wel een noodzakelijke voorwaarde om iets te kunnen veranderen. Misschien willen de anderen niet zo worden als wij, omdat ze negatieve ervaringen hebben opgedaan met de praktische vertaling van onze waarden. Wie dat niet wil of kan zien, geeft blijk van een eendimensionaal wereldbeeld.
- 6 Die eendimensionale blik heeft ook in Nederland een deel van de politici bevangen. Van de vreemdeling wordt verwacht dat hij zich in ijltempo omvormt tot 'volledig-Nederlander' en als dat niet lukt, worden meteen de motieven voor zijn komst in twijfel getrokken. Zo'n identiteitsaanpassing heeft echter tijd nodig en forceren leidt waarschijnlijk alleen maar tot een afweerreactie, omdat de eigen identiteit voor de vreemdeling in een nieuw land vaak nog het weinige eigene is dat hij bezit. En wat is eigenlijk het principiële verschil tussen iemand die vanwege onze welvaart besluit om Nigeria voor Nederland te verruilen en iemand die vanwege een beter betaalde baan van Rotterdam naar Groningen verhuist? Zijn niet beiden op 'profijt' uit en dan vooral op persoonlijk profijt? En is de ideologie van onze markteconomie niet juist op de legitimiteit van dit profijtstreven gebouwd?
- 7 De begrippen 'eigen' en 'vreemd' zijn, zo zouden politici zich verder moeten realiseren, aan cultuur, tijd en plaats gebonden en worden niet door een universele etnische waarheid bepaald. In het Westen betreft 'het eigene' allereerst de natie, het hele volk, wonend in het eigen land: de vreemdeling is een buitenlander. Elders, waar staat en natie, land en volk, wat minder vanzelfsprekend samenvallen, kan de vreemdeling echter ook iemand van een andere stam of clan zijn of van een andere variant van het heilige geloof; de vreemdeling is dan wel binnenlander, deelt dezelfde staatkundige overheid, maar hoort niet tot de eigen groep.
- 8 Trouwens, het nationale eenheidsgevoel zoals wij dat in Nederland kennen, is geen vanzelfsprekendheid die teruggaat tot de tijd van de oude Batavieren. Nederland is pas veel later en volstrekt bij toeval ontstaan. Het gevoel van verwantschap reikte lange tijd niet veel verder dan het eigen gewest, het eigen hertogdom of de eigen stad. Tot rond 1800 was Nederland een zwakke federatie van nagenoeg soevereine steden die elkaar slechts in hoge nood vonden. In die soevereine steden reserveerden een handvol regentenfamilies onder het motto 'eigen volk eerst' de lucratieve overheidsbaantjes voor zichzelf. In 1768 keerde de Amsterdamse koopman Cornelis Ploos van Amstel zich in een scherp geschrift tegen de benoeming van de 'vreemdeling' Cornelis Rauws tot stadsbouwmeester; Rauws stamde namelijk uit Woudrichem. Maar ook in 1968 nog opperde een christen-democratische

wethouder verbolgen dat de plaatselijke PvdA-top niet uit ‘echte’ Limburgers, maar vooral uit Hollandse import bestond. Bij de gemeenteraadsverkiezingen werd de PvdA in Maastricht voor het eerst groter dan het CDA. In zijn ogen hadden vreemdelingen ‘zijn’ stad overgenomen.

9 De vreemdeling kan vele gedaanten aannemen en het gaat te ver ze over één kam te scheren. Hij is zowel de islamitische Iraniër in de Amsterdamse Pijp, als de Amerikaanse emigrant die gedropt wordt in de Amsterdamse grachtengordel, als de Belgische kunsthistoricus die directeur wordt van een Nederlands museum, maar daar wegens de oeverloze vergadercultuur niet aarden kan. En hij is ook de stedeling die zich op het platteland vestigt en zich daar aan het matineuze geknor van de laatste varkens ergert of anderszins maar niet in het dorpsleven integreren wil.

10 Politici moeten oog hebben voor factoren die bij de burgers tot een zekere vooringenomenheid jegens afzonderlijke individuen leiden. Of de komst van de vreemdeling door de autochtone bevolking positief gewaardeerd wordt, hangt allereerst af van de portemonnee. Komt hij als toerist en laat hij geld achter bij souvenirshop, rondvaartboot en horeca, dan is hij welkom. Komt hij concurreren bij de sollicitatie op die ene leuke baan en heeft hij geld nodig, dan ziet men hem liever direct weer vertrekken. “Geen vreemde profiteurs van wat ‘wij’ met noeste arbeid hebben opgebouwd”, is dan de leidende gedachte. Het gaat hierbij dus om factoren van sociaal-economische aard.

11 Daarnaast zijn er de culturele factoren. Past de vreemdeling zich geruisloos aan, of gedraagt hij zich door kleding, gebaren of taalgebruik afwijkend en opvallend? Vóór de opkomst van de Franse hofmode, de Engelse confectie en de Amerikaanse spijkerbroek konden de vreemdeling moeiteloos aan zijn regionale klederdracht herkennen. De foute pofbroek van een passerende reiziger deed bange inboorlingen eeuwen geleden argwanend de luiken van hun boerenstulpje sluiten. Nu gaan bij het voorbijruisen van de kaftan

van een imam de gordijnen achter de geraniums dicht: hij brengt toch geen verderfelijke zeden mee, die Gods gebod ondermijnen? Toen honderd jaar geleden de fiets aan Rotterdamers de mogelijkheid verschafte om ’s zondags wat op de Zuid-Hollandse zwartekouseneilanden rond te kijken, trok de plaatselijke bevolking regelmatig de ANWB-borden uit de grond om deze vreemdelingen met hun stedelijke fratsen uit de nog onbedorven, gereformeerde natuureservaten weg te houden.

12 En de vreemdeling weet toch wel met zijn vingers van onze dochters af te blijven, ook als die in zijn ogen frivool en losbandig zijn gekleed? Hier is sprake van een oude angst, die men niet alleen aantreft bij de woestijnvolkeren uit de bijbel, waar de stamoudsten voortdurend met argusogen waakten over de vrouwen.

13 Ten slotte zijn er de demografische factoren. Het al dan niet welkom zijn van de vreemdeling hangt af van de omvang van de migratiestroom. De eerste Surinamer die ooit in Hoek van Holland voet aan wal zette, werd nog als een held binnengehaald. Daarna is het enthousiasme wat afgevlakt. Het zijn namelijk vooral de aantallen die nu als probleem worden ervaren en de overheid vervolgens dwingen te selecteren.

14 Iedere politicus die vanuit zijn Haagse studeerkamer voor strengheid pleit, zou zich, gegeven bovenstaande factoren, de vraag moeten stellen of hij de behandeling die hij voor vreemdelingen voorstaat, fatsoenlijk acht en of hij er zichzelf elders als vreemdeling aan zou willen onderwerpen. En of hij, nog veel belangrijker, de poging om hem met dwang tot Afrikaan of Aziaat om te smeden lijdzaam zou ondergaan wanneer hij Dakar of Jakarta tot verblijfplaats kiest. Als hij zich dan realiseert dat dit bij hem fel verzet zou oproepen, zal hij niet aan de conclusie kunnen ontkomen dat een soortgelijke poging tot hardhandige hersenspoeling in het geval van in Nederland belande vreemdelingen, slechts tot een tegengesteld effect leidt.

*naar: Thomas von der Dunk, publicist
uit: Vrij Nederland, 27 maart 2004*

noot 1 Op 11 september 2001 werd door een terroristische aanslag in New York het World Trade Centre verwoest.

Einde

*De teksten die voor dit examen gebruikt zijn, zijn bewerkt om ze geschikt te maken voor het examen. Dit is gebeurd met respect voor de opvattingen van de auteur(s). Wie kennis wil nemen van de oorspronkelijke tekst(en), raadplege de vermelde bronnen.
De Cevo is verantwoordelijk voor vorm en inhoud van dit examen.*